

**Niedzielski, Eugeniusz / Zaborowska,
Marianna**

**Zmiana struktury podmiotowej i
własnościowej przedsiębiorstw w
województwie ostrołęckim**

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 10, 227-235

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Eugeniusz Niedzielski
Marianna Zaborowska

ZMIANA STRUKTURY PODMIOTOWEJ I WŁASNOŚCIOWEJ PRZEDSIĘBIORSTW W WOJEWÓDZTWIE OSTROŁĘCKIM

Zachodząca w ostatnich latach transformacja systemowa w gospodarce, opiera się na zmianie struktury własności, czego istotą jest prywatyzacja. Rozwój sektora prywatnego może odbywać się poprzez:

- prywatyzację założycielską, czyli poprzez rozwój istniejących i tworzenie nowych prywatnych podmiotów gospodarczych;
- prywatyzację przekształceniową, czyli poprzez zmianę własności przedsiębiorstw sektora publicznego.

Przyjęte w 1989 założenia reformy gospodarczej opierają się na zasadach swobody podejmowania działalności gospodarczej (co nie jest zabronione, jest dozwolone) i równości sektorów. Spowodowało to dynamiczny rozwój prywatnej działalności gospodarczej. W latach 1989-1992 liczba prywatnych podmiotów gospodarczych wzrosła ponad dwukrotnie z 831 tys. do 1701 tys.. Jednocześnie w latach 1990-1991 stworzono podstawy prawne i uruchomiono proces prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. W ciągu pięciu lat liczba tych przedsiębiorstw w kraju zmniejszyła się o połowę i na koniec 1995 roku wynosiła około 4,5 tys.

Zmianom własnościowym towarzyszą, zmiany struktury podmiotowej gospodarki, obejmujące strukturę branżową (gałęziową) gospodarki, struktury wielkości i form organizacyjno-prawnych podmiotów gospodarczych. Tempo i kierunki transformacji gospodarki podlegają różnym, często sprzecznym ocenom. Zaawansowanie procesów przekształceń jest zróżnicowane przestrzennie. Do województw, w których tempo przekształceń jest zbliżone do przeciętnego w kraju a przez to reprezentatywne dla dużej części województw, należy województwo ostrołęckie, gdzie przeprowadzono prezentowaną w niniejszym opracowaniu analizę.

Zakres i metodyka badań

Celem analizy było określenie dynamiki oraz kierunków zmian własnościowych a także zmian struktury podmiotowej gospodarki (poza rolnictwem) w województwie ostrołęckim w latach 1991-1995. Analiza obejmuje zmiany strukturalne według gałęzi (branż) gospodarki, form własności oraz lokalizacji podmiotów gospodarczych (miasto, wieś). W analizie wykorzystano

materiały statystyczne oraz opracowania GUS w Warszawie, WUS w Ostrołęce, Ministerstwa Przekształceń Własnościowych oraz Urzędu Wojewódzkiego w Ostrołęce. Analizą objęto wszystkie podmioty gospodarcze działające na terenie województwa, z wyłączeniem indywidualnych gospodarstw rolnych. Szczegółowej analizie poddano przekształcenia własnościowe w przedsiębiorstwach państwowych nadzorowanych przez wojewodę jak i przez centralne organy administracji państwowej.

W klasyfikacji przedsiębiorstw według branż, form własności i form organizacyjno-prawnych, stosowano zasady obowiązujące w statystyce masowej. Natomiast, przy podziale podmiotów według ich wielkości, za podstawę przyjmowano liczbę zatrudnionych i stosowano następujące kryteria:

<u>grupa przedsiębiorstw</u>	<u>liczba zatrudnionych</u>
bardzo małe	< 5
małe	6 - 19
średnie	20 - 50
duże	> 50

Wyniki badań

a) zmiany struktury podmiotowej gospodarki

Tabela 1

Tempo zmian w strukturze podmiotowej gospodarki województwa ostrołęckiego w latach 1991 - 1995

Wyszczególnienie	liczba podmiotów w latach			Przyrost 1991/1995	Dynamika 1995/1991 %
	1991	1993	1995		
Ogółem	9037	14295	16604	7567	183,7
Sektor publiczny	753	824	814	61	108,1
w tym:					
Przedsiębiorstwa państw.	34	38	46	12	135,3
Przedsiębiorstwa komunalne	3	3	1	- 2	33,3
Spółki prawa handlowego	8	15	41	33	512,5
w tym					
Skarbu Państwa	5	12	19	14	380,0
Sektor prywatny	8284	13471	15790	7506	190,6
w tym:					
Spółdzielnie	293	303	304	11	103,8
Spółki prawa handlowego	296	351	478	182	161,5
w tym					
z udziałem kapitału zagran.	11	20	32	21	290,9
Podmioty działające w oparciu o ustawę o działalności gospodarczej (bez spółek cywilnych)	7570	12642	13720	6150	181,2
Stowarzyszenia i organizacje	44	75	115	71	261,4

W analizowanym okresie struktura gospodarki województwa ostrołęckiego zasadniczo zmieniła się. Prawie dwukrotnie (ok. 84%) wzrosła ogólna liczba podmiotów gospodarczych (Tab. 1.). Na koniec 1995 r. ponad 95% jednostek gospodarczych należało do sektora prywatnego. Wśród nich z kolei, dominują zakłady osób fizycznych (83%).

Po reformie systemu gospodarczego w kraju, pojawiła się nowa w naszej rzeczywistości forma prawna działalności gospodarczej w postaci spółek. Spółki prawa handlowego występują zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym. W roku 1995 w województwie funkcjonowało ponad 1500 spółek, w tym 478 spółek prawa handlowego i 1022 spółki cywilne. W pierwszej grupie dominowały spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (436). Rzadko występowały spółki akcyjne (35), sporadycznie spółki jawne (5) i tylko jedna spółka komandytowa. Spółki podejmowały działalność głównie w sferze materialnej, a zwłaszcza w handlu, produkcji i budownictwie.

Analiza spółek prawa handlowego według źródeł kapitału wskazuje, że 4% stanowią spółki Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych, 7% spółki kapitału zagranicznego a 89% spółki prywatnego kapitału krajowego. Szybki przyrost liczby spółek jest w gospodarce elementem pozytywnym. Większość z nich posiada niski kapitał i ma trudności z finansowaniem działalności bieżącej a tym bardziej z akumulacją i finansowaniem rozwoju.

Z ogólnej liczby podmiotów działających w województwie około 80% związanych jest ze sferą materialną a 20% ze sferą niematerialną. Prawie 40% podmiotów zajmuje się działalnością handlową. Tak duży udział tych jednostek wynika z tego, że uruchomienie działalności handlowej nie wymaga ani szczególnych kwalifikacji ani dużego kapitału. Jest najprostszym i najczęściej występującym sposobem rozpoczynania działalności gospodarczej na własny rachunek.

Sektor prywatny najszybciej rozwija się w dziedzinach pozwalających wykorzystać miejscowe surowce i zasoby pracy. Do takich dziedzin należy rolnictwo i leśnictwo, gdzie przybyły 644 zakłady (dynamika 594%) i transport (przyrost o 610 zakładów, 271%). Nieznacznie natomiast wzrosła liczba prywatnych zakładów prowadzących działalność przemysłową - wzrost o 21%, przy jednoczesnym zmniejszaniu się liczby przemysłowych zakładów w sektorze publicznym.

Ponad 44,2% podmiotów gospodarczych ma swoje siedziby w miastach, z tego ponad połowa (53%) zlokalizowana jest w Ostrołęce. Stan ten w analizowanym okresie nie zmienił się zasadniczo, jednak nieco szybszy przyrost liczby podmiotów miał miejsce w gminach wiejskich niż w innych typach gmin

(Tab. 2). Ta tendencja zmniejsza dominację funkcji rolniczej na wsi. Najmniejsza liczba podmiotów gospodarczych na koniec 1995 roku była zarejestrowana w gminach: Młynarze (42), Czarnia (44), Czerwonka (54), St. Lubotyń (61), Wąsewo (77). Natomiast najwięcej firm było w gminach: Przasnysz (425), Małkinia (343), Kadzidło (290), Olszewo B. (268), Ostrów Maz. (261); Krasnosielc i Długosiodło (po 227). Rozwój przedsiębiorczości w tych ostatnich gminach był większy niż w większości ośrodków miejsko-gminnych. Dla przykładu, w Broku było zarejestrowanych jedynie 110 firm a w Róźnie 182 firmy. Rozwój przedsiębiorczości zależy od wielu czynników, w tym także od innowacyjności postaw mieszkańców oraz od aktywności lokalnych władz i samorządu. Różnice w tym zakresie wpływają na przestrzenne różnice w liczbie podmiotów gospodarczych.

Tabela 2

Zmiany w liczbie podmiotów gospodarczych według typów gmin oraz sektorów własności w latach 1991 - 1995

Wyszczególnienie		Ogółem	Sektor własności		
			Publiczny	Prywatny	
				Razem	w tym: zakłady osób fizycznych
a - 1991 r.					
b - 1993 r.					
c - 1995 r.					
d - dynamika 1995/91.					
Ogółem	a	9037	753	8254	7570
Województwo	b	14604	824	13790	12813
	c	16604	814	15790	13720
	d	183,7	108,1	191,3	181,2
Gminy	a	3993	188	3805	3419
Miejskie	b	6603	125	6373	5861
	c	7216	226	6990	5922
	d	180,7	120,2	183,7	173,2
Gminy miejsko- Wiejskie	a	2243	135	2108	1951
	b	3261	146	3115	2913
	c	3637	145	3492	3027
	d	162,1	107,4	165,6	155,2
Gminy wiejskie	a	2801	430	2341	2200
	b	4740	443	4302	4039
	c	5751	443	5308	4771
	d	205,3	103,3	226,7	216,9

Tabela 3

**Struktura wielkości podmiotów gospodarczych
w województwie ostrołęckim w roku 1995**

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwa:					
	Małe		Średnie		Duże	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Ogółem	15287	92,0	894	5,4	423	2,6
Sektor publiczny	172	21,1	369	45,3	273	34,8
Sektor prywatny	15115	95,7	525	3,3	150	1,4

Wśród podmiotów gospodarczych dominują zakłady zaliczane do grupy małych (92%). Firmy duże, zatrudniające ponad 100 osób, stanowią zaledwie ponad 2,6% ogólnej liczby wszystkich jednostek gospodarczych (Tab. 3).

Kapitał zagraniczny był zaangażowany w 42 przedsiębiorstwach, z czego 32 posiadały formy spółek prawa handlowego. Od kilku lat w województwie funkcjonuje kapitał skandynawski, który zainwestował w przemysł papierniczy (firma Intercell), kapitał amerykańsko-szwajcarski w przemysł spożywczy (Kraft Jacobs Suchard i Zakład Mleczarski w Chorzelach), meblarski (Alno AG w Ostrowi Maz.). Niemiecka firma Krüger i spółka francuska „Sias MPA” zainwestowały w przemysł spożywczy.

b) prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych

W roku 1990 na terenie województwa ostrołęckiego było 37 przedsiębiorstw państwowych, wobec których organem założycielskim był Wojewoda Ostrołęcki. W ramach porozumień, w następnych latach przejął dalsze trzy przedsiębiorstwa - łącznie więc nadzorował 40 przedsiębiorstw. W analizowanym okresie przekształceniami objęto 31 przedsiębiorstw z tej grupy (77,5%), z czego 23 przedsiębiorstwa wykreślono z rejestru przedsiębiorstw państwowych w tym (tab. 4):

- 2 przedsiębiorstwa przekształcono w jednoosobowe Spółki Skarbu Państwa,
- 2 przedsiębiorstwa przekazano spółkom pracowniczym,
- 9 przedsiębiorstw rolnych przekazano Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa,

- 6 przedsiębiorstw sprzedano a 1 jest w trakcie procesu sprzedaży,
- w 3 przedsiębiorstwach uruchomiono proces likwidacji wskutek bankructwa, w tym 2 zlikwidowano,
- 1 przedsiębiorstwo skomunalizowano
- 1 przedsiębiorstwo w postaci aportu przekazano do spółki z kapitałem zagranicznym.

W większości przypadków, proces prywatyzacji uruchamiano na wniosek organów przedsiębiorstwa wskutek trudnej sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw. W 11 przedsiębiorstwach proces został uruchomiony niejako automatycznie, z mocy prawa, a dotyczyło to przedsiębiorstw rolnych i cukrowni. Za pozytywny należy uznać fakt uniknięcia likwidacji fizycznej w 5 przedsiębiorstwach. Firmy te sprzedano w trybie art. 37 ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. Nabywcy przejęli te przedsiębiorstwa ze wszystkimi obciążeniami i z pełnym zatrudnieniem. Wszystkie te przedsiębiorstwa funkcjonują a ich właściciele wywiązują się z zobowiązań. W 5 przedsiębiorstwach toczy się postępowanie upadłościowe, co wiąże się ze zwolnieniem pracowników i sprzedażą majątku w częściach. Na koniec 1995 roku Wojewoda nadzorował 17 przedsiębiorstw państwowych, z których 11 prowadziło działalność gospodarczą, w pozostałych trwa proces upadłościowy lub likwidacja fizyczna.

Oprócz omawianych przedsiębiorstw na terenie województwa, w 1991r. działało 9 przedsiębiorstw państwowych podległych resortowym ministerstwom. Obecnie tych przedsiębiorstw jest 10, a w analizowanym okresie zaszły następujące zmiany:

- utworzono 3 samodzielne przedsiębiorstwa z uprzednio niesamodzielnych zakładów
- 1 przedsiębiorstwo przekazano wojewodzie,
- 1 przedsiębiorstwo przekształcono w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa,
- 1 przedsiębiorstwo wniesiono jako aport do dwóch spółek z udziałem kapitału zagranicznego,
- w 2 przedsiębiorstwach wszczęto postępowania likwidacyjne.

Tabela 4

**Efekty procesu przekształceń własnościowych przedsiębiorstw
Państwowych nadzorowanych przez Wojewodę Ostrołęckiego**

Wyszczególnienie	Ogółem	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Przedsiębiorstwa objęte procesem przekształceń własnościowych	31	1	8	9	8	3	1
Przekształcone w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa	2	-	1	-	-	-	1
w tym:							
- spółki, których akcje zostaną wniesione do Narodowych Funduszy Inwestycyjnych	1	-	-	-	-	-	1
Objęte procesem likwidacji;	14	-	5	2	5	2	-
- z mocy ustawy o przedsiębiorstwach państwowych	4	-	2	1	1	-	-
- z mocy ustawy o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych	9	-	1	3	-	3	2
Upadłość	5	1	1	1	1	1	-
Włączone do Zasobów Własności Rolnej Skarbu Państwa	9	-	-	6	3	-	-
Uległy komunalizacji	1	-	-	-	-	-	1

Ponadto w województwie ostrołęckim w 1991 roku były 42 zakłady przedsiębiorstw mających siedzibę poza województwem, dla których organem założycielskim były naczelne i centralne organa administracji państwowej. Spośród nich, na koniec 1995 roku istniało 27 zakładów. Pozostałe zostały przekształcono w następujący sposób: w 8 zakładach utworzono jednoosobowe Spółki Skarbu Państwa, 4 zakłady przekształcono w samodzielne przedsiębiorstwa, utworzono jedną spółkę z o.o. z udziałem kapitału zagranicznego, 1 zakład wydzierżawiono osobie fizycznej, jeden zakład zlikwidowano.

W czteroletnim okresie transformacji systemowej, przedsiębiorstwa państwowe w województwie ostrołęckim podlegały głębokim zmianom organizacyjnym i własnościowym. W procesie prywatyzacji zanotowano spektakularne sukcesy w postaci przekształceń Zakładów Celulozowo-Papierniczych w Ostrołęce czy Fabryki Mebli w Ostrowi Maz. Zanotowano także porażki w postaci likwidacji przedsiębiorstw z powodu bankructwa. W niektórych przedsiębiorstwach, jak Zakłady Mięsne w Ostrołęce, proces prywatyzacji się przedłuża.

Oddzielnym zagadnieniem są przekształcenia w przedsiębiorstwach spółdzielczych, których na terenie województwa w 1991 roku było 301. Nie wielkie zmiany zaszły w spółdzielczości inwalidów, spożywców „Społem”, transportowych, mleczarskich i rzemieślniczych, chociaż i tu są przykłady zmian pozytywnych, np. Spółdzielnia Mleczarska w Chorzelach, która współpracując z kapitałem zagranicznym pomyślnie się rozwija, a także zmian negatywnych prowadzących do likwidacji. Zwiększyła się liczba spółdzielni mieszkaniowych - ze 104 do 119. Głęboki kryzys przeżywa spółdzielczość wiejska: z 37 Gminnych Spółdzielni „SCh” 14 znajduje się w likwidacji. Podobnie z 33 Spółdzielni Kółek Rolniczych działalność prowadzi 17 (12 jest w stadium likwidacji). Prawie całkowicie zniknęły Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne, bowiem z 33 spółdzielni pozostały tylko 3. Funkcje spółdzielni handlowych na wsi przejęły w większości firmy prywatne wykorzystując tylko częściowo majątek byłych spółdzielni.

Podsumowanie

Analiza wykazuje, że zmiana stosunków własnościowych będzie procesem długotrwałym. Dynamicznemu rozwojowi drobnej przedsiębiorczości i prywatyzacji założycielskiej towarzyszy raczej powolna i zróżnicowana prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych. Składają się na to niewątpliwie przyczyny ogólne a także specyficzne dla województwa ostrołęckiego. Obserwacja procesów prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych wskazuje, że podlega ona oddziaływaniu czynników indywidualnych, swoistych w każdym przypadku. Identyfikacja i ocena tych przyczyn nie była jednak celem niniejszego opracowania. Celem była jedynie analiza ilościowa, wykazała ona, że tempo zmian struktury podmiotowej gospodarki województwa ostrołęckiego jest stosunkowo wolne. Proces ten przebiega podobnie jak w województwach ościennych (tab. 5). Łącznie region ten leży na uboczu ośrodków koncentracji kapitału rodzimego i zagranicznego. Tempo prywatyzacji, wyrażające się w powstawaniu nowych zakładów, było bardzo duże w latach 1991-1993. W latach następnych liczba przedsiębiorstw zwiększyła się zaledwie o 8%. Dalsza prywatyzacja nie będzie już polegała na zwiększaniu się liczby drobnych podmiotów gospodarczych lecz na powstawaniu nielicznych dużych przedsiębiorstw prywatnych, w tym także tworzonych z prywatyzowanych zakładów państwowych. Wynika to z faktu, że liczba podmiotów gospodarczych, zwłaszcza handlowych w województwie ostrołęckim osiągnęła stan nasycenia wynikający z liczby miejscowości, liczby mieszkańców i chłonności miejscowego rynku. Oddziaływanie konkurencji będzie powodować, że przy względnie stałej liczbie firm będzie zachodzić ich stała rotacja wynikająca z upadku jednych i powstawania nowych.

Tabela 5

**Dynamika zmian liczby wybranych grup jednostek gospodarczych
w latach 1992-1995**

Wyszczególnienie	Dynamika zmian w %			
	Polska	woj. ciecha- nowskie	woj. łomżyńskie	Woj. ostro- łęckie
I. Ogółem (bez zakładów osób fizycznych) w tym:	163,8	137,6	150,2	141,4
• przeds. pań. i komun.	66,9	65,1	77,8	60,4
• spółki prawa handl.	143,5	129,0	143,8	119,0
• spółki cywilne	216,5	165,9	403,2	225,1
• spółki pozostałe	112,5	100,0	100,0	90,0
• spółdzielnie	102,4	95,0	95,0	101,7
• fundacje	161,0	150,0	150,0	166,7
• stowarzyszenia	198,5	257,1	257,1	200,0
II. Zakłady osób fizycznych	119,5	114,1	114,1	108,6